

Magda Pieńkowska

"Przestępstwa zniesławienia i
zniewagi prasowej", Monika Bartnik,
Wojciech Lis, Warszawa 2013 :
[recenzja]

Studia Prawnoustrojowe nr 22, 315-318

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Monika Bartnik, Wojciech Lis, *Przestępstwa znieważenia i zniewagi prasowej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013, ss. 172.

Opracowanie Moniki Bartnik i Wojciecha Lisa składa się z dwóch zasadniczych części. W pierwszej, teoretycznej, autorzy prezentują dotychczasowy dorobek doktryny i judykatury dotyczący tytułowego zagadnienia. W drugiej części, praktycznej, czytelnik znajdzie przykładowe wzory pism procesowych odnoszących się do prezentowanego tematu. Publikacja podzielona jest na jednostki redakcyjne, składa się z czterech zasadniczych rozdziałów poprzedzonych wykazem skrótów i przedmową, a kończy ją podsumowanie, wspomniane już wzory pism procesowych oraz wykaz literatury.

Rozdział pierwszy dotyczy konstytucyjnego modelu swobody wypowiedzi, tj. przekazywania poglądów i informacji, stanowiąc jednocześnie gwarancję ustroju demokratycznego państwa. Wolna prasa realizuje swobodę wypowiedzi, a przepisy prawa prasowego stoją na straży rzetelności i prawdziwości przekazywanych przez prasę informacji. Autorzy dokonali słusznego spostrzeżenia, iż w obecnych czasach każda osoba wypowiadająca się o prawdzie musi liczyć się z tym, iż wywoła to reakcję społeczeństwa, gdyż przez wielu pogląd na istnienie jednej prawdy jest wyrazem nietolerancji.

Konstytucja RP z 1997 r. wskazuje, iż podstawą wolności i praw jest godność człowieka. Godność stanowi przyrodzoną i niezbywalną wartość przysługującą erga omnes, czego wyraz stanowi *wprost* art. 30 Konstytucji: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela”. Przysługuje ona immanentnie każdemu człowiekowi. Jest wartością nienaruszalną, a jej poszanowanie i ochrona to obowiązek władz publicznych i innych podmiotów prawa prywatnego, jak też publicznego. Prawa chronią jednostki zarówno przed naruszeniem, jak i przed nadużywaniem wolności. Autorzy odwołują się do wielu artykułów Konstytucji RP odnoszących się do swobody wypowiedzi. Wskazują, iż ustawodawca zapewnił jednostkom wolność wyrażania swoich poglądów na różne sposoby – służy temu wolność środków społecznego przekazu, swobodny dostęp do informacji publicznej, zakaz cenzury prewencyjnej oraz koncesjonowanie prasy. Z tego względu, że wolność prasy i swoboda wypowiedzi nie mają absolutnego charakteru, podlegają ograniczeniom. Prawo karne pełni funkcję ochronną, penalizuje zachowania godzące w dobra prawne, co znaj-

duje wyraz w rozdziale XXVII kodeksu karnego „Przestępstwa przeciwko czci i nietykalności cielesnej”. Recenzowana praca opisuje warunki, jakie muszą spełniać takie ograniczenia, oraz pozycję ustrojową organu kontroli państwowej w zakresie wolności środków społecznego przekazu, jakim jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji. Poszanowanie wskazanych wolności wymaga od władz ich aktywności, co przejawia się m.in. zapewnieniem ochrony pluralizmu informacyjnego, likwidacją monopoli państwowych, przeciwdziałaniem praktykom monopolistycznym, jak również ingerencją ze względu na ich kolizję z innymi zasadami i wartościami konstytucyjnymi.

Omówieniu przestępstwa zniesławienia prasowego poświęcony jest rozdział drugi. Autorzy ponownie odwołali się do źródła ochrony dóbr osobistych – czci i dobrego imienia – mających swe źródło w konstytucyjnej godności człowieka. Odniesli się też do aktów międzynarodowych, w tym Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, stanowiących gwarancję nienaruszalności dobrego imienia jednostki. W polskim kodeksie karnym ze względu na stronę przedmiotową czynu wyróżnia się typ podstawowy i kwalifikowany przestępstwa zniesławienia. Typ kwalifikowany odznacza się szczególnym działaniem sprawcy, polegającym na popełnieniu przestępstwa zniesławienia z wykorzystaniem środków masowego przekazu. Autorzy porównali konstytucyjną definicję „środków masowego przekazu” z definicją „środków masowego komunikowania się” zawartą w prawie prasowym. Odniesli się również do kwestii Internetu jako narzędzia komunikacji. Podjęli próbę zdefiniowania „osoby”, która stanowi przedmiot przestępstwa zniesławienia, przy czym opowiedzieli się za poglądem, według którego również nasciturus może być przedmiotem przestępstwa zniesławienia, natomiast nie jest nim osoba nieżyjąca. Do podmiotów mogących zostać zniesławione zaliczyli również grupę osób, instytucje i osoby prawne. Należy zaznaczyć, że za przestępstwo zniesławienia nie ponoszą odpowiedzialności nieletni, a osoby objęte immunitetem adwokackim i radcowskim odpowiadają jedynie dyscyplinarnie. Autorzy zauważyli, że najczęściej dziennikarze dopuszczają się przestępstwa zniesławienia.

Przedmiotem ochrony jest w tym wypadku cześć człowieka. Za okoliczność wyłączającą bezprawność postępowania należy uznać kontratyp dozwolonej krytyki, znajdujący swoje uregulowanie w kodeksie karnym (art. 213 § 2). Do znamion kontratypu zalicza się publiczne podnoszenie lub rozgłaszanie prawdziwego zarzutu. Autorzy zdefiniowali pojęcie „publicznie” i odróżnili go od pojęcia „w miejscu publicznym”. Zaznaczyli, iż przestępstwo zniesławienia dokonane za pomocą środków masowego przekazu zawsze będzie miało charakter publiczny. Zgodnie z kodeksem karnym, jeżeli postawiony prawdziwy zarzut ma na celu ochronę społecznie uzasadnionego interesu, sprawca nie popełnia przestępstwa. Autorzy podjęli rozważania na temat

wykładni pojęcia „społecznie uzasadnionego interesu”. Na podstawie linii orzeczniczej stwierdzili, iż działanie mające służyć ochronie społecznie uzasadnionego interesu występuje tylko wtedy, gdy faktycznie, obiektywnie jemu służy. Drugim znamieniem kontratypu z art. 213 § 2 k.k. jest zniesławienie osoby pełniącej funkcję publiczną. Definicja legalna „osoby pełniącej funkcję publiczną” zawarta została w kodeksie karnym. Autorzy wykazali, że nie ma jednej linii orzeczniczej dotyczącej kwestii, czy dziennikarzowi, który w stosunku do osoby pełniącej funkcję publiczną postawił oparty na prawdziwych faktach zarzut zniesławiający, można czy też nie dochodzić ochrony czci. Przedstawili też rozwój historyczny systemu prasowo-informacyjnego w Polsce. Wskazali warunki, jakie muszą spełniać komunikaty zamieszczane w prasie. Omówili kwestię uchylenia bezprawności zniesławienia prasowego odnośnie do publikacji sprawozdań z jawnych posiedzeń Sejmu, organów samorządowych, pod warunkiem ich rzetelności i zgodności z prawdą. Inną okolicznością wyłączającą bezprawność zniesławienia jest dozwolona krytyka. Zniesławienie to przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego. Autorzy przedstawili procedurę przewidzianych przez prawo czynności podejmowanych przez organy procesowe.

Rozdział trzeci podejmuje problematykę przestępstwa zniewagi prasowej. Autorzy wskazali, iż zarówno zniesławienie, jak i zniewaga posiadają szereg wspólnych aspektów, jednakże pojęcia te nie oznaczają tego samego. Przestępstwo zniewagi zostało określone w art. 216 k.k., aczkolwiek nie zostało wyraźnie zarysowane na gruncie normatywnym, i występuje w dwóch typach: zwykłym i kwalifikowanym. Przestępstwo to ma charakter względny, co uwidacznia się w zastosowaniu przez sądy kryteriów obiektywnych przy ocenie, czy doszło, czy też nie do zniewagi. Natomiast subiektywne poczucie znieważenia nie stanowi warunku przestępności zniewagi. Zasadniczo przestępstwo to popełnione zostaje przez jedną osobę (sprawstwo pojedyncze), choć możliwe jest również podżeganie do popełnienia tego przestępstwa – mamy wówczas do czynienia z odpowiedzialnością na zasadzie pomocnictwa. Jako że godność człowieka stanowi znamię przedmiotowe przestępstwa zniesławienia, autorzy wskazali, iż ochrona godności ma znaczenie społeczne i prawne, występuje jako wewnętrzny aspekt jego czci. Wymienili też enumeratywnie różne formy ochrony przewidzianej przez ustawodawcę dla poszczególnych kategorii podmiotów. Każdy bowiem krąg podmiotów posiada szczególną modyfikację ogólnych zasad odpowiedzialności. Istnieją trzy sposoby zachowania w stosunku do strony przedmiotowej przestępstwa zniewagi: znieważenie osoby w jej obecności, podczas jej nieobecności, ale publicznie oraz podczas jej nieobecności, ale publicznie, aby zniewaga do tej osoby dotarła. Autorzy omówili problem polegający na trudności w wyznaczeniu granicy pomiędzy satyrą a przestępstwem zniewagi. Typ kwalifikowany stanowi przestępstwo zniewagi prasowej dokonywane za pomocą środków maso-

wego komunikowania się – przekazów radiowych i telewizyjnych oraz prasy drukowanej. Zgoda pokrzywdzonego, a także działanie w zakresie określonych praw i obowiązków stanowią okoliczność wyłączającą odpowiedzialność za przestępstwo znieważenia. Wyłączenie bezprawności następuje również w razie konieczności obrony prawnie uzasadnionego interesu oraz na zasadzie obrony koniecznej. Za okoliczności łagodzące odpowiedzialność karną za znieważenie uznaje się prowokację i retorsję. Ze względu na nieprecyzyjność przesłanek zniewagi często pozostaje ona w zbiegu z przestępstwem zniesławienia.

Omówieniu kar i środków karnych przewidzianych za popełnienie przestępstwa zniesławienia i zniewagi prasowej poświęcony został rozdział czwarty. Autorzy szczegółowo omówili zasady odpowiedzialności sprawców tych przestępstw, przedstawiając regulacje kodeksowe. Analizie poddali dwa środki karne: nawiązkę oraz podanie wyroku do publicznej wiadomości. Przedstawili odpowiedzialność karną na gruncie prawa prasowego. Ustawa ta wskazuje na przestępstwo popełnione wskutek opublikowania materiału prasowego, zaś sankcja występuje w postaci kary dodatkowej – przepadku materiału prasowego. Autorzy opowiedzieli się za tym, żeby kara dodatkowa pełniła rolę środka karnego. Szczególny rodzaj sankcji przy przestępstwach popełnionych przez prasę stanowi zawieszenie oraz konfiskata dziennika lub czasopisma.

Część praktyczna publikacji zamieszczona została na końcu monografii. Autorzy zaprezentowali przykładowe wzory pism procesowych: wniosek o podanie wyroku do publicznej wiadomości, wniosek pokrzywdzonego o orzeczenie wobec oskarżonego nawiazki na cel społeczny oraz pozew za naruszenie dóbr osobistych.

Recenzowana książka zasługuje na wysoką ocenę, gdyż stanowi podsumowanie dotychczasowego dorobku i judykatury w zakresie przestępstwa zniewagi i zniesławienia prasowego. Spotka się z pewnością z dużym uznaniem ze strony czytelników, którzy zainteresowani są tą tematyką. W końcowej części pracy autorzy zamieścili wykaz 47 aktów normatywnych i 82 orzeczeń, które wykorzystali w tekście publikacji. Przytoczyli bogatą literaturę przedmiotu obejmującą 179 pozycji. Monografię opatrzyli również w źródła internetowe. Już samo zgromadzenie tak bogatej bazy bibliograficznej stanowi atut recenzowanej publikacji. Książka ma charakter podręcznikowy, co było jednocześnie zamierzeniem autorów, którzy to dali wyraz temu, iż można opracować temat rozległy w sposób w szczególności i czytelny.

Magda Pieńkowska